

Danuta KrólUniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
e-mail: depozyt1@wp.pl

**WARTOŚĆ GODZIWA A ZASADA WIARYGODNOŚCI
SPRAWOZDAŃ FINANSOWYCH**

**FAIR VALUE VS. THE PRINCIPLE OF CREDIBILITY
OF FINANCIAL STATEMENTS**

DOI: 10.15611/nof.2015.1.05

JEL Classification: M4, M41, G32.

Streszczenie: Jednym z nowych i fundamentalnych paradygmatów Międzynarodowych Standardów Rachunkowości jest zastosowanie wyceny bilansowej według wartości godziwej wszędzie tam, gdzie wycena ta może nadać sprawozdaniu finansowemu charakter prognozy. Wartość godziwa, w przeciwieństwie do historycznej ceny nabycia, odzwierciedla przyszłe korzyści ekonomiczne, jakie właściciel danego składnika majątkowego osiągnie z tytułu jego posiadania. Głównym celem artykułu jest próba oceny wartości godziwej z punktu widzenia nadrzędnych zasad rachunkowości oraz jej wpływu na system informacyjny jednostek. W artykule podjęto próbę odpowiedzi na pytanie, w jakim stopniu wycena według wartości godziwej umożliwia użytkownikom sprawozdań finansowych należyłą ocenę sytuacji finansowo-majątkowej jednostki gospodarczej, ze względu na fakt, że wartości godziwe są ustalane na podstawie szacunków opartych na pewnych założeniach. Rachunkowość, jako kluczowy element systemu finansowego, powinna bowiem w wysokim stopniu gwarantować, że dane przez nią prezentowane są wiarygodne, prawidłowe i godne zaufania.

Słowa kluczowe: wartość godziwa, zasada wiarygodności sprawozdań finansowych.

Summary: One of the new and fundamental paradigms of International Accounting Standards is to use the valuation balance sheet at fair value, wherever this valuation may give the nature of forecast to financial reports. Fair value, in contrast to the historical purchase price, reflects the future economic benefits that the owner of the asset reaches under its ownership. The main objective of this article is to attempt to assess the fair value from the viewpoint of the overriding accounting principles and its impact on the entities' information system. This article attempts to answer the question of the extent to which fair value measurement enables the users of financial statements to assess the situation due to financial-asset entity because of the fact that fair values are on the grounds of estimates based on certain assumptions. Accounting as a key element of the financial system should ensure that its data presented are reliable, accurate and trustworthy.

Keywords: fair value, the principle of credibility of financial statements.

1. Wstęp

Wprowadzenie wartości godziwej do wyceny aktywów stanowiło rewolucyjną zmianę w ramach całego systemu rachunkowości. W jej efekcie współczesna rachunkowość, która wcześniej przedstawiała rezultaty działalności osiągnięte w przeszłości przez jednostki gospodarcze, została ukierunkowana na pomiar wyników działalności tych jednostek w przyszłości. Jako jedna z możliwych do zastosowania metod wyceny aktywów, już od momentu jej wprowadzenia do rachunkowości wzbudzała wiele kontrowersji.

Metoda wyceny według wartości godziwej ma zarówno wielu zwolenników, jak i przeciwników. Zwolennicy tej metody uważają, że wartość godziwa ma fundamentalne znaczenie przy właściwym ustalaniu wartości zasobów w rachunkowości, ponieważ umożliwia pozyskanie jak najbardziej aktualnej informacji o obecnym stanie procesów gospodarczych [Hołda 2013, s. 138]. Natomiast jej przeciwnicy w wykorzystaniu wartości godziwej do ustalenia wartości posiadanego majątku widzą przyczynę niedawnego kryzysu finansowego. Analiza literatury przedmiotu i opracowań publikowanych przez naukowców, ekspertów oraz praktyków rachunkowości nie przynosi jednak jednoznacznego rozstrzygnięcia tej kwestii.

Celem niniejszego artykułu jest próba oceny wartości godziwej z punktu widzenia nadrzędnych zasad rachunkowości oraz jej wpływu na system informacyjny jednostek. Dążąc do osiągnięcia tego celu, posłużono się metodami analizy źródeł prawnych i literatury przedmiotu, analizy opisowej oraz dedukcji.

2. Geneza wartości godziwej

Kategoria wartości godziwej pojawiła się już w odległej historii, w myśli filozoficznej, religijnej i ekonomicznej. Cena godziwa – czy też sprawiedliwa, była od dawna przedmiotem rozważań myślicieli łączących w swych poglądach poznanie naukowe z myślą społeczną. Mówiąc o godziwych cenach, przywołuje się zwykle Arystotelesa, św. Tomasza z Akwinu czy papieża Aleksandra III, który wprowadził do prawa kanonicznego doktrynę ceny właściwej. Zgodnie z naukami Arystotelesa jedyną powszechną miarą wartości rzeczy jest potrzeba, umownym środkiem zastępującym potrzebę jest zaś pieniądz. Pieniądz zmienia czasem wartość, jednak zdecydowanie rzadziej niż inne dobra materialne. Wartość stanowi zatem cechę jakiejś rzeczy, dającą się wyrazić równoważnikiem pieniężnym lub innym środkiem płatniczym. Wartość to także cena czegoś, wyrażona w pieniądzu lub ekwiwalencie innych dóbr, na które coś może być wymienione, lub też kwota pieniężna, którą coś jest w danej chwili warte.

Koncepcją sprawiedliwej ceny zajmowali się także wielcy klasycy myśli ekonomicznej: A. Smith, D. Ricardo, K. Marks i inni. W myśl głoszonych przez nich teorii kategoria godziwej płacy i ceny nie jest tylko kwestią filozoficzną i etyczną, a iden-

tyfikacja premii za ryzyko, jako stałej ekonomicznej, sprawia, że wartość godziwa ma swoją mocną, weryfikowalną teorię.

Wartość godziwa jest określana jako sprawiedliwa, uczciwa czy rzetelna [Karmańska 2009, s. 145]. Początkowo wartość godziwa służyła do wyceny aktywów finansowych, stopniowo obejmując również inne pozycje bilansu. Obecnie wartość godziwa, poza wyceną bilansową, jest również stosowana na potrzeby wyniku finansowego, na przykład do pomiaru przychodów. Samo pojęcie wartości godziwej ewoluowało na przestrzeni lat. Interesujące wnioski, dotyczące ewolucji wartości godziwej, wyciąga M. Gawart, stwierdzając, że wartość godziwa nie jest zasadą wyceny, lecz raczej koncepcją pozwalającą na wybór odpowiedniej kategorii wartości bieżącej uzależnionej od celu wyceny i okoliczności jej towarzyszących [Gawart 2011, s. 186].

3. Wartość godziwa według regulacji IASB i FASB

W początkowym okresie poszczególne kraje tworzyły standardy rachunkowości wyłącznie dla własnego użytku. Zasadnicze dla standaryzacji rachunkowości znaczenie miała Rada Standardów Rachunkowości Finansowej działająca na terenie USA. RSRF stworzyła tzw. Ogólnie Akceptowane Zasady Rachunkowości (US GAAP – *Generally Accepted Accounting Principles USA*), które uznawane są za regulacje o charakterze ponadnarodowym. Wynikało to z faktu, że przygotowanie sprawozdań finansowych według US GAAP umożliwiało spółkom wejście na Nowojorską Giełdę Papierów Wartościowych i dostęp do innych amerykańskich rynków kapitałowych. Standardy były opracowane w latach 1973-2000.

Najważniejszymi obecnie regulacjami na świecie są Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF), opracowane przez Radę Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (RMSR), oraz amerykańskie US GAAP, przygotowane przez Radę Standardów Rachunkowości Finansowej (FASB). Komitet Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (IASB – *International Accounting Standards Committee*) to niezależna, prywatna organizacja, która postawiła sobie za cel ujednoczenie zasad rachunkowości stosowanych przez przedsiębiorstwa i inne organizacje w sprawozdawczości finansowej na całym świecie. Komitet zajął się opracowaniem i publikacją MSR, projektów standardów oraz zatwierdzeniem interpretacji Stałego Komitetu ds. Interpretacji (SKI – *Standing Interpretation Committee*). Komitet MSR został przekształcony w 2001 roku w Radę MSR – RMSR (IASB – *International Accounting Standards Board*). Standardy opublikowane od tego czasu określane są mianem Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej.

Międzynarodowe Standardy Rachunkowości zawierają zalecenia lub sugestie dotyczące rozwiązań w zakresie ujmowania, wyceny oraz prezentacji niektórych składników majątku i zobowiązań, elementów rachunków zysków i strat oraz innych problemów, służące ujednoczeniu i zapewnieniu dobrej jakości sprawozdań finansowych.

wych. Większość standardów została ukształtowana w ostatnim stuleciu. Przyczyną ich powstania był silny rozwój gospodarczy, który wymógł stworzenie takich wzorców.

Wartość godziwa została zdefiniowana zarówno w rachunkowości amerykańskiej, jak i w MSSF. Definicje te różnią się jednak nieznacznie. Według standardów amerykańskich „Wartość godziwa jest to cena, która byłaby otrzymana w przypadku sprzedaży składnika aktywów lub zapłacona w przypadku transferu zobowiązań w zwykłej transakcji pomiędzy uczestnikami rynku w dniu wyceny”. Z kolei według MSSF definiuje się wartość godziwą jako „kwotę, po której składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane pomiędzy dobrze poinformowanymi, zainteresowanymi i niepowiązanymi stronami”¹.

4. Wartość godziwa w praktyce polskiej rachunkowości

W polskich standardach rachunkowości problematyka wartości godziwej pojawiła się po raz pierwszy w 2002 roku, wraz z wejściem w życie ustawy o zmianie ustawy o rachunkowości [Ustawa z dnia 9 listopada 2000 r. ...]. Wprowadzenie wartości godziwej do polskiego prawa bilansowego wiązało się z koniecznością dostosowania polskiej rachunkowości do międzynarodowych standardów rachunkowości. Dotyczyło to w szczególności MSR nr 16, traktujących o rzeczowym majątku trwałym, MSR nr 39, obejmujących problematykę wycen i ujmowania w sprawozdaniach instrumentów finansowych, i MSR nr 40, poświęconych tematyce wyceny nieruchomości, zwłaszcza nieruchomości będących lokatami. W praktyce rolę wartości godziwej w wycenie aktywów znacznie wzmocniły wprowadzone w Polsce od 2005 roku Międzynarodowe Standardy Rachunkowości, które przede wszystkim zezwoliły na przeszacowanie aktywów do wartości godziwej, jeżeli okazała się ona wyższa. Dotyczyły one wybranych grup podmiotów: wszystkich spółek notowanych na giełdach państw członkowskich Unii Europejskiej, a więc także na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie oraz banków.

Obecnie na dzień bilansowy ustawa o rachunkowości dopuszcza dwie alternatywne, cechujące się różnym poziomem ostrożności metody wyceny inwestycji w niefinansowe aktywa trwałe: według takich samych zasad, jakie stosuje się do wyceny środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych, oraz według cen rynkowych (wartości godziwych).

Pierwsza metoda, oparta na koszcie historycznym, reprezentuje ostrożne podejście do określania wartości przedmiotowych składników inwestycji. Podstawą wyceny w tym przypadku jest wartość początkowa, która ulega stopniowemu zmniejszeniu w czasie na skutek dokonywania systematycznych odpisów amortyzacyjnych, a w przypadkach uzasadnionych wystąpieniem stosownych przesłanek, ewentual-

¹ Nowa definicja przyjęta w MSSF 13 *Pomiar wartości godziwej* – zob. [International Financial Reporting Standard 13, par. 8].

nych odpisów z tytułu utraty wartości. Zgodnie z tą metodą wyceny istnieje także możliwość zwiększenia wartości początkowej inwestycji na skutek przeprowadzonego ulepszenia, w wyniku którego następuje zwiększenie cech użytkowych składnika inwestycji w stosunku do stanu z dnia początkowego ujęcia. Możliwość ta odnosi się jednak tylko do inwestycji w środki trwałe, gdyż „ulepszenie” wartości niematerialnych i prawnych stanowiących przedmiot inwestycji skutkuje powstaniem nowego składnika majątkowego. W szczególnych przypadkach, związanych z wystąpieniem silnych zjawisk inflacyjnych, ustawa o rachunkowości dopuszcza także ewentualne zwiększenie wartości początkowej inwestycji w wyniku przeszacowania (aktualizacji wyceny) dokonanej na podstawie przepisów zewnętrznych, tj. w drodze rozporządzenia ministra finansów.

Drugi możliwy do przyjęcia przez jednostkę sposób wyceny inwestycji w niefinansowe aktywa trwałe polega na korygowaniu ich wartości bilansowej do poziomu obowiązujących na dzień bilansowy cen (wartości) rynkowych, a gdy dany składnik nie jest notowany na aktywnym rynku, do poziomu inaczej ustalonej wartości godziwej. Według ustawy o rachunkowości „Za wartość godziwą przyjmuje się kwotę, za jaką dany składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane na warunkach transakcji rynkowej, pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi, niepowiązаныmi ze sobą stronami”. Wartość godziwą może odzwierciedlać cena sprzedaży pochodząca z rynku. Jeżeli nie jest możliwe ustalenie wartości aktywów za pomocą cen sprzedaży, należy ją określić szacunkowo, we własnym zakresie lub przy pomocy rzeczoznawców” [Ustawa z dnia 29 września 1994 r. ..., art. 28 ust. 6].

Wycena według wartości godziwej, zgodnie z regulacjami polskiego prawa rachunkowości, ma zastosowanie przy wycenie aktywów i pasywów w następujących przypadkach: aktualizacji wyceny środków trwałych, określeniu ceny nabycia w przypadku wymiany aktywów, rozliczeniu połączenia spółek metodą nabycia, trwałej utracie wartości, wycenie inwestycji i wycenie aktywów netto jednostek powiązanych w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym. Tylko dla sytuacji rozliczania połączenia spółek metodą nabycia i dla instrumentów finansowych ustawa określa metody ustalania tej wartości, w pozostałych odsyła do Międzynarodowych Standardów Rachunkowości.

Zastosowanie wartości godziwej do wyceny bilansowej wiąże się z odpowiednim uwzględnieniem skutków dokonywanych przeszacowań. Przeszacowań dokonuje się na dzień bilansowy w celu ustalenia wartości składnika aktywów lub zobowiązań na poziomie wartości godziwej. Skutkiem przeszacowania do wartości godziwej jest wzrost lub spadek wartości wycenianej pozycji oraz powstanie odpowiedniego rodzaju przychodów lub kosztów bądź kapitału z aktualizacji wyceny. Ze względu na różne sposoby odnoszenia skutków przeszacowań do wartości godziwej określony w polskim prawie bilansowym model wartości godziwej może przyjmować różne odmiany. Wybór modelu wyceny ma określone skutki sprawozdawcze, wpływając na wartości prezentowane w sprawozdaniu finansowym, a przede wszyst-

kim w dwóch elementach tego sprawozdania, którymi są sprawozdanie z sytuacji finansowej (bilans) i sprawozdanie z całkowitych dochodów. Koncepcja wartości godziwej, pozornie prosta, w rzeczywistości skomplikowana, niejednorodna, związana z szacunkami, przewidywaniem, budzi wiele zastrzeżeń i wywołuje liczne kontrowersje [Poniatowska 2013, s. 149].

5. Wartość godziwa a kryzys finansowy

Globalny kryzys finansowy, który miał miejsce w latach 2008-2010, był jednym z największych, jeżeli nie największym kryzysem finansowym w historii gospodarki światowej. Rozpoczął się w Stanach Zjednoczonych, ale odbił się na gospodarkach praktycznie wszystkich krajów na świecie. Skutki kryzysu odczuwalne są do dzisiaj. Przyczyn kryzysu upatruje się w kilku czynnikach, które pojawiły się na rynku amerykańskim, poczynając od rozluźnienia przepisów dotyczących udzielania kredytów hipotecznych, przez błędy popełnione w polityce fiskalnej prowadzonej przez FED², aż po nieuzasadnione przyzwoleństwo rozwoju rynku niepewnych kredytów hipotecznych i papierów wartościowych emitowanych na ich bazie.

W czasach ostatniego kryzysu finansowego głównym problemem okazała się wycena aktywów. Zarówno amerykańscy politycy, jak i politycy z krajów Unii Europejskiej dopatrzili się w zasadach rachunkowości ukrytych przyczyn kryzysu finansowego. Pojawiały się opinie wskazujące, iż przyjmowanie wartości godziwej jako podstawy wyceny elementów sprawozdań finansowych przyczyniło się do powstania sytuacji kryzysowej na rynkach kredytowych i finansowych oraz że była ona elementem kreatywnej (w złym znaczeniu) rachunkowości i manipulacji informacjami finansowymi.

Zdaniem W. Hasika globalizacja gospodarki światowej oraz kryzys finansowy ujawniły z perspektywy polskich podmiotów gospodarczych destabilizacyjny wpływ szerokiego stosowania wartości godziwej w sprawozdawczości przedsiębiorstw [Hasik 2013, s. 107]. Z kolei zdaniem A. Hołdy nie ma przekonujących dowodów na to, że kryzys finansowy ostatnich lat był spowodowany przez wartości godziwe. Raczej należy stwierdzić, że istnieją związki między pojawianiem się tego typu sytuacji a manipulowaniem kategorią wartości godziwej bądź jej tendencyjnym stosowaniem [Hołda 2013, s. 148]. Zdaniem jeszcze innych autorów, zasady rachunkowości, w tym zastosowanie wartości godziwej nie powodują same w sobie utraty majątku i nie tworzą kryzysów finansowych. Celem wartości godziwej jest odzwierciedlenie aktualnych wartości majątkowych. Właśnie w sytuacjach kryzysowych ważne jest to, aby uczestnicy rynku mieli pełny zakres i równy dostęp do informacji. Tylko w ten sposób nastąpi optymalna alokacja kapitału, będąca podstawą trwałego wzrostu gospodarczego.

² System Rezerwy Federalnej (potocznie nazywany także Rezerwą Federalną lub Fed – z ang. *Federal Reserve*) – Banku Centralnego Stanów Zjednoczonych.

6. Argumenty za stosowaniem i przeciw stosowaniu wartości godziwej w rachunkowości

Niewątpliwie – podstawowym źródłem informacji na temat sytuacji jednostek gospodarczych są ich sprawozdania finansowe. Użytkownikami informacji zawartych w sprawozdawczości finansowej mogą między innymi być: kierownictwo jednostki gospodarczej, właściciele jednostki i potencjalni inwestorzy, banki i inni pożyczkodawcy, dostawcy i inni wierzyciele, konkurenci, agendy rządowe, pracownicy i ich związki, społeczeństwo i klienci. Kierownictwo jednostki gospodarczej wykorzystuje informacje dostarczane przez rachunkowość przede wszystkim do zarządzania. Dane z przeszłości ułatwiają bowiem formułowanie zadań na przyszłość, zaś dane o działalności bieżącej pozwalają na kontrolę osiągniętych w tym zakresie rezultatów, a w razie potrzeby – na ich korygowanie. Udziałowcy, akcjonariusze i potencjalni inwestorzy, właściciele jednostki są zainteresowani np. stopą zwrotu z zainwestowanego kapitału i wzrostem wartości jednostki. Oczekują oni informacji o rentowności i zabezpieczeniach swoich lokat kapitałowych, co ułatwia im lub ich doradcom ocenę.

Zachodzące w regulacjach prawnych rachunkowości zmiany w obszarze wyceny aktywów i zobowiązań, związane przede wszystkim z wprowadzeniem wartości godziwej jako powszechnego parametru wyceny i próbą zastąpienia modelu kosztu historycznego modelem wartości godziwej, powodują wiele dyskusji zarówno w środowisku praktyków rachunkowców, jak i w środowisku akademickim. Metoda wyceny według wartości godziwej ma wielu zwolenników i przeciwników.

Zwolennicy metody wyceny według wartości godziwej są zdania, że powszechnie wykorzystywany w rachunkowości model kosztu historycznego, prezentujący składniki bilansowe w wartościach *ex post*, pochodzących z różnych okresów, jest mało przydatny. Argumentują, że zastosowanie tej metody wyceny prowadzi do dostarczenia informacji, która jest aktualna oraz odzwierciedla bieżące uwarunkowania rynkowe, podwyższa transparentność sprawozdań finansowych oraz wzmacnia stymulacyjną funkcję rachunkowości [Grabski 2012, s. 46]. Wielu rachunkowców uważa także, że wycena w wartości godziwej ostrzegawczo sygnalizuje nadchodzące zmiany rynkowe, czego nie zapewnia wycena w koszcie historycznym, ponieważ dzięki wczesnym sygnałom jednostka może się szybko przystosować do zmian rynku z oczywistym dla jednostki pożytkiem. Zdaniem A. Mazur dane sprawozdawcze wyrażone w cenach historycznych mają ograniczoną zdolność do ujawniania zagrożenia kryzysem ze względu na brak ich powiązania z aktualną sytuacją rynkową. Dlatego dodatkowa wycena bilansowa według wartości godziwych może przyczynić się do szybszego wykrycia kryzysu, zwłaszcza gdy jego przyczyną jest zmiana warunków rynkowych. Korzystając z wyceny w wartościach godziwych, należy pamiętać jednak o problemach związanych z jej ustalaniem [Mazur 2006, s. 81].

Przeciwnicy wyceny według wartości godziwej uważają, co wydaje się słuszne, że rachunkowość nie powinna kreować przyszłości. Jej głównym zadaniem jest

przedstawienie rzeczywistych stanów finansowego i majątkowego oraz ich wyniku finansowego. W tym aspekcie rachunkowość nie może zaradzić kryzysowi i tego nie uczyni. Rachunkowość powinna jednak umożliwić określenie prawdziwych rozmiarów kryzysu, który miał miejsce w latach 2008-2010, oraz ułatwić dokładne poznanie jego przyczyn. Ponadto wskazane jest, aby rachunkowość była źródłem rzetelnych danych niezbędnych do analiz i podejmowania decyzji, co pozwoli na uniknięcie podobnych kryzysów w przyszłości. Zdaniem M. Rówińskiej i A. Zadory wykorzystanie wartości godziwej do wyceny bilansowej oznacza już nie obliczanie, ale kreowanie wyniku finansowego na potrzeby rynku finansowego i potencjalnych inwestorów. Wynik finansowy przynajmniej po części tworzą nierzeczywiste zyski i straty na korektach wartości aktywów i pasywów do poziomu często umownie wyznaczonej wartości godziwej. Co więcej, te nierzeczywiste zyski i straty nie tylko nie są zrealizowane na dzień bilansowy, ale częstokroć nigdy nie będą zrealizowane. Można pokusić się o stwierdzenie, że współczesna rachunkowość, upowszechniająca wartość godziwą, prezentuje wirtualne, abstrakcyjne dane o wartości wyniku finansowego, wartości aktywów netto itp. [Rówińska, Zadora 2012, s. 168].

7. Stanowisko autora opracowania wobec słuszności zastosowania wartości godziwej jako metody wyceny

Rachunkowość zrodziła się z potrzeb praktyki gospodarczej i rozwijała wraz z rozwojem gospodarki, szczególnie gospodarki rynkowej. To dziedzina, która ma swój rodowód w antycznych czasach Sumerów i Egipcjan. Głównym zadaniem rachunkowości w tamtych czasach była ewidencja majątku. Następnie, w XV wieku, franciszkanin Luca Pacioli³ wprowadził po raz pierwszy koncepcję podwójnego zapisu księgowego i tym samym rozpoczął nowożytną erę rachunkowości. Zasady podwójnej księgowości zostały rozpowszechnione początkowo w Europie, a następnie na świecie. Rozwój przedsiębiorstw na przełomie XIX i XX wieku spowodował masowe zastosowanie księgowości podwójnej. Na przestrzeni wieków wykształciło się także szereg zasad. Należą do nich zasady: memoriałowa, kasowa, periodyzacji, kontynuacji działania, ciągłości działania, współmierności przychodów i kosztów ich uzyskania, podmiotowości, ostrożnej wyceny i wyższości treści nad formą (wiernego obrazu). Zasady rachunkowości stanowią podstawowe wzorce postępowania w rachunkowości. Dzięki nim rachunkowość zapewnia wiarygodność, kompletność i terminowość dostarczanych informacji. Zasady te są tak kluczowe dla prawidłowego działania systemu rachunkowości, iż nazywa się je często nadrzędnymi zasadami rachunkowości [Fedak 2000, s. 16]. Celem ich jest spowodowanie, aby rachunkowość prezentowała wierny i rzetelny obraz przedsiębiorstwa.

³ W roku 1494 Luca Pacioli w książce pt. *Summa Arithmetica, Geometrica, Proportioni et Proportionalita* opisał zasady księgowości wykorzystywane przez kupców weneckich, tworząc tym samym podstawy metody bilansowej.

Współczesna rachunkowość jest definiowana jako system informacyjny, gromadzący, przetwarzający i prezentujący informacje dotyczące składników majątku, jakimi dysponuje podmiot gospodarczy, oraz źródeł ich pochodzenia. Rachunkowość jako system informacyjny, umożliwia więc przedstawienie i ocenienie sytuacji majątkowej oraz finansowej danego podmiotu. System rachunkowości, będąc kluczowym elementem bezpieczeństwa światowego systemu finansowego, powinien w wysokim stopniu gwarantować, że dane prezentowane w sprawozdaniach finansowych są rzetelne, prawidłowe i godne zaufania. Dane te mają bowiem ułatwić bezpieczne lokowanie kapitału, udzielanie pożyczek i kredytów, podejmowanie prawidłowych decyzji inwestycyjnych, a także minimalizację zagrożenia nieotrzymania spodziewanych korzyści ekonomicznych ze wzajemnych stosunków handlowych. Aby osiągnąć założone cele sprawozdania finansowego, należy dokonać wyboru odpowiednich zasad rachunkowości i dalej metod wyceny, za pomocą których możliwy będzie liczbowy opis sytuacji ekonomicznej przedsiębiorstwa i które zapewnią spełnienie wymaganych cech jakościowych. Zatem zasady rachunkowości są podporządkowane koncepcji wiernego i rzetelnego obrazu przedsiębiorstwa, a koncepcja ta może być realizowana m.in. przez właściwy dobór metod wyceny.

W celu odzwierciedlenia rzeczywistego stanu jednostek gospodarczych niezbędne jest zachowanie zarówno nadrzędnych zasad rachunkowości, jak i szczegółowych zasad wyceny i pomiaru wyniku finansowego. Zasady szczegółowe, o ile prawo bilansowe nie stanowi inaczej, powinny być spójne z zasadami nadrzędnymi. Zastosowaniu wartości godziwych do wyceny bilansowej inwestycji krótkoterminowych zgodnie z MSSF i ustawą o rachunkowości nie towarzyszy jednocześnie zachowanie nadrzędnych zasad rachunkowości, w szczególności memoriału, współmierności, ostrożności i kosztu historycznego. Niespójność ta przejawia się przede wszystkim w aspekcie rozliczania zmian wartości godziwych przez wynik finansowy.

Jednostki prowadzące księgi rachunkowe są zobowiązane przestrzegać określonych ustawą o rachunkowości (art. 4-8) nadrzędnych zasad rachunkowości, bez względu na przyjęte przez nie rozwiązania szczegółowe, spośród sposobów i metod przewidzianych do wyboru w ustawie o rachunkowości. Prowadzona z zastosowaniem tych zasad rachunkowość ma zapewnić rzetelne, bezbłędne, sprawdzalne i bieżące informacje o sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowym, a zarazem bieżącą i skuteczną kontrolę wewnętrzną dokonywanych przez jednostkę operacji gospodarczych. Odstępstwa od tych zasad są możliwe jedynie wówczas, gdy przepisy prawa z mocą ustawy przewidują szczególne zasady postępowania, charakterystyczne dla danej grupy jednostek (spółek kapitałowych, spółek osobowych, osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, spółdzielni mieszkaniowych lub rolniczych, przedsiębiorstw państwowych lub jednostek nieprowadzących działalności gospodarczej).

Aktywa, czyli majątek, który posiada spółka, mogą mieć różną wartość, w zależności od tego, ile ktoś chce za nie zapłacić. Jednak aktywa w sensie rachunkowym

mają wartość zawsze najmniejszą z możliwych. Przyświeca temu zasada ostrożnej wyceny. W polskim prawodawstwie zasada ostrożnej wyceny znalazła swoje wykozystanie w stosownych przepisach. Artykuł 28 ust. 1 pkt 5 ustawy o rachunkowości stanowi: inwestycje krótkoterminowe – według ceny (wartości) rynkowej albo według ceny nabycia lub ceny (wartości) rynkowej, zależnie od tego, która z nich jest niższa, albo według korygowanej ceny nabycia – jeżeli dla danego składnika aktywów został określony termin wymagalności, a krótkoterminowe inwestycje, dla których nie istnieje aktywny rynek, w inny sposób określonej wartości godziwej.

Zasada ostrożnej wyceny przewija się przez całą ustawę o rachunkowości. Nie bez przyczyny. Rachunkowość i wynikające z niej sprawozdania finansowe mają bowiem funkcje ewidencyjną, a nie spekulacyjną. Jeżeli ktoś wycenia spółkę i jej aktywa wyżej niż jest to wykazane w sprawozdaniach, to powinien to robić na własne ryzyko i na własną odpowiedzialność. Dopuszczenie do interpretowania danych przez samą spółkę i jej zarząd oraz do wyceniania swoich aktywów inaczej niż według najniższej z możliwych ewentualności może doprowadzić jednakże do pokusy nadużycia. Świadome zniekształcanie informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym w celu ukrycia symptomów zagrożenia jest oszustwem księgowym.

Teoretyczne podstawy rachunkowości w aspekcie pomiaru i sprawozdawczości wyjaśnił już w roku 1975 Yuji Ijiri⁴. Wskazał, że rachunkowość koncentruje się na pomiarze nakładów, stąd koszt historyczny jest podejściem naturalnym i jedynie właściwym. Ta ważna zasada rachunkowości nie powinna być traktowana dogmatycznie, zwłaszcza w aspekcie stosowania zasady realizacji niedopuszczającej aktualizacji wartości kapitału bez urzeczywistnienia sprzedaży. Przy nawet małej inflacji niedopuszczenie do aktualizacji kapitału powoduje zniekształcenia i duży rozdźwięk z rzeczywistymi wartościami [Dobija (red.) 2005, s. 69-78].

Podsumowując, można stwierdzić, że ustalanie wartości – czyli wycena, jest podstawową funkcją rachunkowości. Wiadomo jednak, że wartość tego samego składnika majątkowego w tych samych warunkach może być różna w zależności od metody wyceny. Trzeba więc pamiętać, że wycena w rachunkowości powinna być oparta przede wszystkim na koncepcji wiernego i rzetelnego obrazu jednostki. Zatem prawidłowa wycena to taka, która pozwala użytkownikom sprawozdań finansowych na należyłą ocenę sytuacji finansowo-majątkowej jednostki. W czasach niepewności i kryzysu na znaczeniu zyskuje wiarygodność informacji finansowych. Wiarygodne sprawozdanie finansowe, sporządzone zgodnie z nadrzędnymi zasadami rachunkowości, nie tylko pozwala na rzetelną ocenę spółki przez obecnych i potencjalnych inwestorów, ale także zmniejsza asymetrię informacji między kierownictwem spółki a jej otoczeniem zewnętrznym. Dzięki temu wzrasta zaufanie do spółki i osób nią zarządzających, co w konsekwencji podwyższa wycenę rynkową jej akcji.

⁴ RM Trueblood University, profesor emerytowany rachunkowości i ekonomii.

8. Zakończenie

Zasada wyceny w wartości godziwej, wprowadzana coraz szerzej do sprawozdań finansowych jednostek gospodarczych, była i nadal jest postrzegana przez jej zwolenników jako rozwiązanie wszelkich dotychczasowych problemów pomiaru w rachunkowości. Jednocześnie po kilkunastu latach wykorzystywania przez przedsiębiorstwa wartości godziwej w swoich sprawozdaniach finansowych można zauważyć, że zarówno wśród twórców sprawozdań finansowych, jak i ich odbiorców nadal wywołuje ona wiele kontrowersji. Wątpliwości zgłaszane pod adresem wartości godziwej dotyczą jej przydatności informacyjnej i wiarygodności. Ponadto przy sporządzaniu sprawozdań finansowych występują problemy z praktyczną interpretacją tej zasady. Wielu użytkowników sprawozdań finansowych nie rozumie informacji o wartości godziwej, szczególnie wówczas, gdy wartość godziwa określonych aktywów lub zobowiązań została oszacowana przez przedsiębiorstwo za pomocą złożonego modelu wyceny. Ze względu na fakt, że wartości godziwe są ustalane na podstawie szacunków, bazujących opartych na pewnych założeniach, powstaje zagrożenie dla wiarygodności i porównywalności informacji prezentowanych w sprawozdaniach finansowych.

Literatura

- Dobja M. (red.), 2005, *Teoria rachunkowości w zarysie*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków.
- Fedak Z., 2000, *Zasady wyceny aktywów i pasywów bilansu oraz ustalanie wyniku finansowego*. zeszyt specjalny, *Zamknięcie roku*, „Rachunkowość”, 1.
- Gawart M., 2011, *Wartość godziwa – panaceum na całe zło w rachunkowości? Rachunkowość – sztuka pomiaru i komunikowania*, Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej, Warszawa.
- Grabski K., 2012, *Dylematy wyboru pomiędzy wartością godziwą a kosztem historycznym w procesie stanowienia standardów rachunkowości*, *Studia Ekonomiczne Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, nr 125.
- Hasik W., 2013, *Wartość godziwa w kontekście zrównoważonego rozwoju*, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu* nr 297, Wrocław.
- Hołda A., 2013, *Determinanty ustalania wartości godziwej w rachunkowości w kontekście kryzysów finansowych*, *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy* nr 30, Uniwersytet Rzeszowski, s. 138.
- International Financial Reporting Standard 13*, 2011, IASB, London.
- Karmańska A., 2009, *Wartość ekonomiczna w systemie informacyjnym rachunkowości finansowej*, Difin, Warszawa.
- Mazur A., 2006, *Wartość godziwa w przewidywaniu kryzysu jednostki gospodarczej*, *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości* nr 33.
- Poniatowska L., 2013, *Wartość godziwa i jej zastosowanie w wycenie bilansowej*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego* nr 765, Szczecin.
- Rówińska M., Zadora A., 2012, *Rachunkowość w wartości godziwej a zasady rachunkowości*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, Katowice.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz. U. 2013, poz. 330).
- Ustawa z dnia 9 listopada 2000 r. o zmianie ustawy o rachunkowości (Dz. U. nr 113, poz. 1186, ze zm.).